

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Mgr. Martin Formánek

**Josef Šusta – president České akademie
věd a umění (1939–1945)**

**Josef Šusta – President of the Czech
Academy of Sciences and Arts (1939–1945)**

Disertační práce

konzultant – prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.

2013

TEZE

Josef Šusta byl významným českým historikem a reprezentantem české historické vědy v evropském kontextu první poloviny 20. století. Vyrůstal v rodině ředitele schwarzenberských panství v Třeboni a významného rybníkářského odborníka. Po studiích v Třeboni a Českých Budějovicích vystudoval historii na Karlo–Ferdinandově universitě v Praze. Ve studiích pokračoval na Institutu pro rakouský dějezpyt ve Vídni a následně získal stipendium na Rakouském historickém ústavu v Římě. V akademickém roce 1903/1904 jej Jaroslav Goll přizval k vedení historického semináře a všemožně se snažil o žákovo jmenování profesorem. Řádným profesorem všeobecných dějin na pražské universitě je Šusta jmenován 24. prosince 1910 a stává se tak jedním z nejmladších profesorů rakousko-uherské monarchie. Jádrem zájmu Josefa Šusty však nebyly pouze všeobecné dějiny, konkrétně dějiny protireformace a mezinárodní vztahy v 19. století, ale významně přispěl k objasnění dějů konce Přemyslovců a prvních Lucemburků. Na universitě zůstal až do svého předčasného penzionování, k němuž došlo koncem roku 1938.

Již v roce 1918 byl Josef Šusta respektovaným historikem a jeho dílo bylo oceňováno. Nová republika mu nabízela politickou i diplomatickou dráhu, Šusta však zůstal věrný své práci, kterou by musel jistě omezovat s ohledem na jiné povinnosti. Výjimku tvoří asi roční účast v úřednickém kabinetu Jana Černého, kde zastával funkci ministra školství a národní osvěty. Ani v následujících letech Šusta nezanevřel na veřejný prostor a zájem. Býval účastníkem pátečních debat u Karla Čapka a postupem času se stal nejvýznamnějším reprezentantem české historické vědy v zahraničí, účastníkem mezinárodních kongresů a členem řady renomovaných vědeckých a odborných společností.

Na Josefu Šustovy si historiografie cení nejvíce syntetického pohledu na dějiny, kdy propojoval politické dějiny s otázkami hospodářskými, sociálními a kulturními. Vrcholem jeho práce je redigování dodnes jediné české syntézy světových dějin, Dějin lidstva od

pravěku k dnešku, které však zásahem protektorátních úřadů zůstaly torzem. Trvalým odkazem zůstávají Šustou za druhé světové války zredigované úvodní stati, které se vydání dočkali až více než padesát let po jeho smrti. Od roku 1935 byl předsedou vrcholné organizace českých historiků, Československé společnosti historické, po smrti svého kolegy a přítele Josefa Pekaře pak starostou Historického klubu.

V roce 1939 je Josef Šusta zvolen prezidentem České akademie věd a umění, kde si jako cíl předsevzal udržení kontinuity českého vědeckého a kulturního života. Snažil se o co největší izolaci od politických vlivů. Do velké míry se mu to podařilo, byť za cenu jistých obětí a problematickou účastí v některých protektorátních organizacích. Po válce byl obviňován z kolaborace. V rozjitřené atmosféře květnových dní se rozhodl pro sebevraždu, kdy odchodem z toho světa řešil i zdravotní problémy.

Cílem disertační práce je analýza posledních šesti let života Josefa Šusty z pohledu jeho vědecké činnosti a pohledu vedoucího představitele České akademie věd a umění. Práce je rozvržena do dvanácti kapitol. První kapitola pojednává o okolnostech volby Josefa Šusty prezidentem Akademie v roce 1939. Následující kapitola pojednává o životních osudech Josefa Šusty s akcentem na jeho vztah k veřejnému prostoru. V dalších částech pak práce představuje Šustovu cestu od pozice jednoho z Gollových žáků k pozici nejvýznamnějšího představitele české historiografie doma i v zahraničí. Rozebírá jeho činnost v Československé společnosti historické, jejímž byl prvním předsedou, a Historickém klubu, jehož starostou se stal po smrti kolegy Josefa Pekaře. Vlastním jádrem práce je jednak rozbor činnosti České akademie věd a umění v letech nacistické okupace českých zemí a vliv Josefa Šusty jako jejího prezidenta na udržení kontinuity vědecké a kulturní činnosti, jednak rozbor jeho publikovaných textů v letech 1939–1945. Vzhledem k tomu, že v tomto období se uzavřelo Šustovo vědecké dílo, práce se věnuje i jeho názorům na dějiny.

V exponované pozici nemohl zůstat Josef Šusta stranou zájmu protektorátních i německých kruhů. Nejen po konci války mu mnozí vyčítali členství ve Svazu pro spolupráci s Němci a Lize proti bolševismu. Motivy účasti v těchto organizacích popisují další kapitoly práce. Závěrečné pasáže pak rekapitulují poslední měsíce války a života Josefa Šusty a nabízí odpověď na „spor o Šustu,“ kdy jedna strana ho viní z kolaborace a druhá omlouvá.

Josef Šusta, významná osobnost první poloviny 20. století, dosud čeká na svoji podrobnou biografii. Časové rozpětí Šustova vědeckého zájmu i rozsáhlost jeho tvorby jsou pravděpodobnou příčinou této absence. Vedle dílčích studií, které se věnují konkrétním aspektům jeho života a díla (zmiňme zde aspoň Šustovy literární pokusy, redakci *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku* a římská studia), jsou významnějšími texty zejména práce Jiřího Lacha a Josefa Blümla. Předkládaná práce je tedy dalším kamínkem v mozaice Šustovy biografie.

Prokázali jsme, že většinu cílů, které si Josef Šusta vytkl při zvolení do čela České akademie věd a umění, splnil, byť mnohdy za cenu osobní oběti. Nemohl vědět, že pouhých pár týdnů po své volbě české země jako samostatný stát přestanou existovat a že mnohé plány bude třeba změnit či opustit. Práce ukazuje, jak obtížné bylo vycházet s nadřízenými orgány a jaká omezení kladla okupační moc české vědě a umění. Na absurditu doby poukazuje i skutečnost, že ač byl Josef Šusta prezidentem Akademie, úřady zastavily jím redigované dílo (*Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*). Autorská kázeň a princip nestrannosti pak byly důvodem, proč připravované práce o dějinách vlády Karla IV., úvahy o světových dějinách a vzpomínky na dětství a studia nekončí na pultech knihkupectví, ale v šuplíku Šustova pracovního stolu. O jejich vydání žádá až v dopisech na rozloučenou před dobrovolným odchodem ze života na konci května roku 1945 své kolegy a žáky.

Vlastním výsledkem práce jsou i komentované rozbory důvodů, které vedly Josefa Šustu k sebevražednému rozhodnutí. Zejména když nejčastějším udávaným faktorem

suicidálního jednání je nízká kvalita vztahů k nejbližším, což nebyl Šustův případ. Práce dokládá úmysl Josefa Šusty se zabít i očekávání, že zvolené prostředky povedou k zániku jeho života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1 ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv Československé společnosti historické

Fond ČSSH, v soukromých rukou

Archiv Národní galerie

Fond Antonín Matějček (korespondence mezi Antonínem Matějčkem a Josefem Šustou)

Archiv Národního muzea

Fond Josef Klik (korespondence mezi Josefem Klikem a Josefem Šustou, Josefem Klikem a Leopoldinou Šustovou, Vzpomínky Josefa Klika na Josefa Šustu)

Fond Josef Pekař (korespondence mezi Josefem Pekařem a Josefem Šustou)

Fond Karel Stloukal (korespondence mezi Karlem Stloukalem a Josefem Šustou, Stloukalovy poznámky z Šustových seminářů, recenze, články)

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fond František Laichter (korespondence mezi Františkem Laichterem a Josefem Šustou, Františkem Laichterem a Leopoldinou Šustovou)

Fond Jan Laichter (korespondence mezi Janem Laichterem a Josefem Šustou)

Fond Nakladatelství Melantrich (dokumenty k Dějinám lidstva od pravěku k dnešku)

Fond Josef Šusta (celý fond)

Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky

Fond Česká akademie věd a umění (osobní spis Josefa Šusty, dokumenty k sledovanému období 1938 – 1945)

Fond Historický klub (korespondence Josefa Šusty a Leopoldiny Šustové)

Fond Zdeněk Nejedlý (korespondence mezi Zdeňkem Nejedlým a Josefem Šustou)

Fond Jaroslav Werstadt (korespondence mezi Jaroslavem Werstadtem a Josefem Šustou, přednášky Jaroslava Werstadta o Josefu Šustovi)

Fond ČSAV (korespondence k vydání paměti Josefa Šusty)

Národní archiv

Fond Ministerstvo školství a osvěty (osobní spisy Josefa Šusty)

Fond Josef Šusta historik (celý fond)

Fond Josef Šusta starší (celý fond)

2 PUBLIKOVANÉ PRAMENY

VZPOMÍNKY

70 let historika Josefa Šusty, Český deník (Plzeň), 18. 2. 1944

70 let prof. Dr. Josefa Šusty, Polední list (Praha), 19. 2. 1944

Bartoš, František M.: Za prof. Josefem Šustou, Národní osvobození, 6. 6. 1945, s. 3

Bauer, František.: Šustův názor na dějiny, Naše věda, 51/1943, č. 1, s. 153 – 158

Čechura, Jaroslav - Šetřilová, Jana.: Dvě vzpomínky na Josefa Šustu, (Klik, Šeplavý), Historický obzor, VII. – VIII/1995, s. 187n.

Dostál, Josef: Historik evropského formátu, Pražské noviny, 18. 2. 1934, s. 2

Dostál, Josef: Jubileum historikovo, Tribuna, č. 42, 19. 2. 1924, s. 1 – 2

Glücklich, Julius: Úvahy a drobné spisy historické, Naše věda, 15/1934, s. 251 – 252

Glücklich, Julius: Dějepisectví, Naše věda, 15/1934, č. 2, s. 49 – 52

Hájek, Zdeněk: Sedmdesátiny Josefa Šusty, Lidové noviny, 19. 2. 1944, s. 4

Hanzal, Josef: Poslední dopis Josefa Šusty, Dějiny a současnost, 13, 1991, č. 3, s. 51 – 54

Hilbert, Jaroslav: Josef Šusta padesátníkem, Venkov, 17. 2. 1924, s. 2,3

Holinka, Rudolf: Josef Šusta, Naše věda, XXV, 1947, č. 7 – 8, s. 209n.

Hrubý, František: Šedesát let Josefa Šusty, Lidové noviny, 18. 2. 1934, s.9n.

Chaloupecký, Václav: Za Josefem Šustou, Svobodné noviny, 3. 6. 1945, s. 3

Kalista, Zdeněk: Josef Šusta, Lumír, roč. 60, 1934, s. 238n.

Kalista, Zdeněk: Na okraj historického díla Josefa Šusty, Lumír, roč. 61, 1935, s. 223n.

Kalista, Zdeněk: Šustův vývoj v zrcadle jeho paměti, Lidová demokracie, 8. 2. 1948

Klik, Josef: Šedesát let Josefa Šusty, Časopis společnosti přátel starožitnictví, XLII, 1934, s. 1n.

Klik, Josef: Šustův památník, Časopis společnosti přátel starožitnictví, LXIV, 1956, s. 233n.

Klik, Josef: Dr. Josef Šusta šedesátníkem, Legie, 15. 2. 1934, s. 4

Klik, Josef: Josef Šusta, ČSPS, roč. LI – LII (1943–1945), č. 1 – 2, s. 275n.

Klik, Josef: Vzpomínky na Josefa Šustu z doby okupace, Jihočeský sborník historický 38/1969, s. 226n.

Krt: Josef Šusta pohřben, Svobodné noviny, 8. 6. 1945, s. 2

Lach, Jiří: Poslední dopis Josefa Šusty Karlu Stloukalovi, Historický obzor III – IV/2000, s. 82n.

Laichter, František – Stloukal, Karel: Prof. Josef Šusta a Pfitzner, Svobodný zítěk 13/1947, s. 2 (k tomu Slavík)

Líbal, Václav: Představitel soudobého českého kulturního života, Národní práce, 19. 2. 1944, s. 3

Nikolau, Stanislav: Na nepravou adresu, Česká demokracie, 2. 9. 1921, č. 35, s. 1 (Šusta ministr)

- Novák, Arne: Úrodná skepse, Lidové noviny, 18. 2. 1934, s. 1n.
- Nožička, Josef: Náš světový vědec, Venkov, 18. 2. 1934, s. 7
- Odložilík, Otakar: Žeň šedesátníkova, Nové Čechy, XVII, 1934, č. 2 – 3, s. 49n.
- Palkovský, Karel B.: Historik Josef Šusta, Čechoslovák, VII, 13. 7. 1945, č. 28, s. 3
- Pavel, Jakub: Un historien tsche'que: M. Joseph Šusta, L'Europe Centrale, 17. 2. 1934, s. 110 – 112
- Pečírka, Jaromír: Eine Festschrift für Prof. Josef Šusta, Prager Presse, 1. 7. 1934, s. 10
- Prokeš, Jaroslav: Prof. Josef Šusta šedesátníkem, Časopis pro dějiny venkova, XXI, 1934, s. 42n.
- Sekanina, František: Šustovy „Úvahy...“, Národní politika, Nedělní příloha, č. 48, 18. 2. 1934, s. 4
- čt: Pohřeb prof. dr. Josefa Šusty, Lidová demokracie, 8. 6. 1945, s. 3
- Dr. Josef Šusta, Zteč (Praha), 2. 3. 1944
- Dv.F.: M. J. Šusta, Revue d'Histoire ecclesiastique, roč. XXI, 1935, s. 261 – 263
- Glech.: Šustova francouzská stat' o české historii, Lidové listy, 5. 10. 1928, s. 7
- historicus: Le Professeur J. Šusta, La Revue Francaise de Prague, November-December 1928, č. 40, s. 399 – 402
- J.D.: Jubileum práce, Lidové listy, č. 41, 19. 2. 1924, s. 6
- J.Ch. (Charvát): Historické dílo Josefa Šusty, Právo lidu, 18. 2. 1934, s. 9
- J.P.(Josef Polišenský): K šedesátým narozeninám prof. Josefa Šusty, ČČH, XL, 1934, s. 222
- j.s.(Jaroslav Stránský): Dospolupracovali, Svobodné noviny, 3. 6. 1945, s. 3
- K.Č. (Čapek): Josef Šusta, Lidové noviny, 18. 2. 1934, s. 7
- K.T.: Prof. PhDr. Josef Šusta, Moravské noviny (Brno), 13. 2. 1944
- Ks (Ladislav Khás): Profesor Josef Šusta mrtev, Svobodné noviny, 2. 6. 1945, s. 3
- Lv (Lev Vokáč): Sedmdesátiny historika Josefa Šusty, A-Zet Večerní, 18. 2. 1944
- Mgr. (Antonín Stanislav Mágr): Josef Šusta. Zu seinem 60. Geburtstag, Prager Presse, 18. 2. 1934, s. 10
- Odložilík, Otakar: Žeň šedesátníkova, Nové Čechy, 17/1934, č. 2 – 3, s. 49 – 55
- Prof. dr. Josef Šusta, Národní politika, 18. 2. 1934, s. 3
- Prof. J. Šusta 60ročný, Slovenský denník, 18. 2. 1934, s. 4
- r (Josef Mareš): Smutek národní kultury, Lidová demokracie, 5. 6. 1945, s. 3
- Sarkofág prof. Josefa Šusty, Věstník ČSAV, roč. 64/1955, s. 361 – 362
- Sezima, Karel: Román učencův o cizině, in Podobizny a reliéfy, Praha 1916 (?), s. 196n.
- Slavík, Jan: Josef Šusta, Prager Presse, 19. 2. 1924, s. 4
- Slavík, Jan: K šedesátce prof. Jos. Šusty, Národní osvobození, 18. 2. 1934, s. 11
- Slavík, Jan: Prof. Josef Šusta a Pfitzner, Svobodný zítřek 12/1947, s. 2
- Slavík, Jan: Šustovy spisy drobné, Národní osvobození, 25. 2. 1934, s. 11

- Stloukal, Karel: Dokument, ČČH, roč. XLVII, 1946, s. 151n.
- Stloukal, Karel: Lidský profil Josefa Šusty, Lidová demokracie, 7. 6. 1945, s. 2n.
- Stloukal, K.: Na okraji díla Šustova, Národní listy, 18. 2. 1934, s. 5
- Stloukal, Karel: Šustův vztah k dějinám umění, Umění, 1934, s. 3n.
- Stloukal, Karel: Tvůrce a podněcovatel, Národní listy, 20. 2. 1934, s. 1n.
- Stloukal, Karel: Za dvěma českými historiky, Naše věda, roč. 52, č. 1, říjen 1945, s. 14n.
- Stloukal, Karel: Za Josefem Šustou, Svobodné slovo, 3. 6. 1945, s. 1n.
- Šustův epilog I – III, Svobodné noviny, 16. 6. 1945, s. 3, 17. 6. 1945, s. 3, 19. 6. 1945, s. 3
- Tichý, Josef: K jubileu prof. Dr. Šusty, Nedělní list, 20. 2. 1944, s. 5
- Univ. prof. Dr. Josef Šusta presidentem České akademie věd a umění, Jihočeský obzor, XXXIV, 28. 1. 1939, č. 5, s. 2
- V.: Dr. Josef Šusta, Vládní vojsko, 5/1943–1944, s. 185
- V.C.: Stačí Akademii na své poslání?, Brázda, roč. XX, 22. 2. 1939, s. 123
- Vaněk, Miroslav: Padesát let České akademie, Národní politika, 21. 1. 1940, s. 1
- Werstadt, Jaroslav: K padesátce Josefa Šusty, Československá samostatnost, č. 18, 19. 2. 1924, s. 1°–2
- Werstadt, Jaroslav: Náš nejuniversálnější historik, České slovo, 18. 2. 1934, s. 10
- Werstadt, Jaroslav: Okolo českého „problému malého národa“ v desetiletích před osvobozením (Šustův román Cizina), Orientace 1967
- Z. K. (Zdeněk Kalista): Josef Šusta, Lumír, 1934, s. 238 – 239
- Za presidentem České akademie prof. dr. Josefem Šustou, Věstník České akademie věd a umění, LIV, 1945, č. 1, s. 5n.
- Zelinka, Timoteus Č.: Sedmdesátiny prof. dr. J. Šusty, České slovo, 19. 2. 1944

DÍLO JOSEFA ŠUSTY

- Šusta, Josef (ed.): Dějiny lidstva od pravěku k dnešku, Praha 1936 – 1942
- Šusta, Josef: (nekrolog Pekaře), Revue historique 1937, s. 236 – 239
- Šusta, Josef: Dějepisectví, Praha 1933
- Šusta, Josef: Je svět v přerodu?, Přednášky československého rozhlasu č. 10, s. 7n, Praha 1935
- Šusta, Josef: Nekrolog Josefa Šusty s., Věda česká, 1914, s. 294
- Šusta, Josef: Pozdrav historikův, (k výročí narození prof. Pelnáče), Časopis lékařů českých, 1932, č. 46 – 47, s. 1510
- Šusta, Josef: Sebeurčení Němců u nás, České slovo, 14. 9. 1938, s. 2. (nepodepsán, podle J. Klika autor Josef Šusta)
- Šusta, Josef: Úvodní slovo k novému číslu ČČH, 3 – 4/1938, roč. XLIV, s. 473
- Šusta, Josef: Po dvaceti letech, Praha 1938
- Šusta, Josef: Král cizinec, České dějiny II/2, Praha 1939

- Šusta, Josef: O programu a úkolech v České akademii věd a umění, *Národní politika* č. 50, 19. 2. 1939
- Šusta, Josef: Eliška Přemyslovna, in: *Česká žena v dějinách národa*, Praha 1940, s. 71 – 85
- Šusta, Josef: Slovo pozdravu z cizí farnosti. Ing. František Kovářík a jeho dílo (1865–1940), Olomouc 1940
- Šusta, Josef: Předmluva ke knize *Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře*, ed. Josef Klik, Praha 1941, s. 7 – 15
- Šusta, Josef: Předmluva ke knize *Kolumbův lodní deník*, Praha 1941, s. 7 – 18
- Šusta, Josef: Ze vzpomínek na Otakara Sommera, in: *Sborník Otakar Sommer*, Turnov 1941, s. 272 – 274
- Šusta, Josef: Velký památník národní minulosti, *Národní politika*, 18. 7. 1943, s. 1
- Šusta, Josef: Josef Pekař a cizina, *Přítomnost*, roč. 17, 1943, č. 7, s. 98 – 100 a č. 8, s. 114 – 116
- Šusta, Josef: Za Františkem Hrubým, *Naše věda*, roč. 23, 1943, s. 37 – 47
- Šusta, Josef: Karel IV. Otec a syn 1333–1346, *České dějiny* II/3, Praha 1946
- Šusta, Josef: Léta dětství a jinošství. *Vzpomínky* I, Praha 1947
- Šusta, Josef: Karel IV. Za císařskou korunu 1346–1355, *České dějiny* II/4, Praha 1948
- Šusta, Josef: Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha – Vídeň – Řím. *Vzpomínky* II, Praha 1963

LITERATURA

- Barteček, Ivo: *Kolumbův lodní deník* (nakladatelství Novina, Praha 1942) a Josef Šusta, referát na 9. ročníku odborné konference *Světová putování a česká knižní kultura*
- Beneš, Zdeněk: Josef Šusta, přednáška na slavnostním večeru v Národním museu při 120. výročí narození prof. Šusty, 1994 (srovnej předmluvu k Šusta, J.: *Jindřich z Rožmberka*)
- Beneš, Zdeněk: Šest zastavení nad stránkami *Milníků dějin Josefa Šusty*. In: Šusta, J.: *Úvahy o všeobecných dějinách*, Praha 1999, s. 317 – 328
- Bláhová, Kateřina: Kraje. Literární odkaz Josefa Šusty, *Tvar*, edice *Tvary*, sv. 11/2000, 1. 6. 2000, s. 1 – 32
- Bláhová, Kateřina: Prožitek smrti historika Josefa Šusty, In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, Praha 2001, s. 207 – 215
- Blüml, Josef: Korespondence Edvarda Beneše historiku Josefu Šustovi, *Výběr*, XXII, 1995, č. 3, s. 189 – 192
- Blüml, Josef: Smrt Josefa Šusty před padesáti lety, *Jihočeský sborník historický*, LXIV, 1995, s. 168 – 175
- Blüml, Josef: Šustovy *Dějiny lidstva*, in *Věda v českých zemích za druhé světové války*, Praha 1998, s. 271 – 278
- Blüml, Josef: Žena jako inspirace historika Josefa Šusty, In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 129 – 134
- Blüml, Josef: Historik Josef Šusta v době okupace, *Výběr*, XXXV, 1998, č. 1, s. 17 – 29
- Blüml, Josef: *Josef Šusta. Úvahy o dějinách a dějepisectví*, Pelhřimov 2006

- Blüml, Josef – Blümllová, Dagmar. – Jiroušek, Bohumil a kol.: Jihočeši v české historické vědě, České Budějovice 1999
- Blümllová, Dagmar: Historik Josef Šusta byl kandidát na presidentský úřad, Mladá fronta DNES, 9. 2. 1999, s. 4
- Blümllová, Dagmar a kol.: Čas optimismu a ctižádostivých nadějí. Prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu (1918–1929), České Budějovice 2009
- Černý, Václav.: Paměti I – III, Brno 1992–1994
- Demjančuk, Nikolaj – Profant, Martin – Podhajský, Jiří: O povaze vědy: Novokantovství, Plzeň a Praha 2011
- Formánek, Martin: Odhalení pamětní desky prof. Josefu Šustovi, Zpravodaj Historického klubu, č. 2/VII, 1996, s. 24 – 25
- Formánek Martin: Za Josefem Šustou, Třeboňský svět, č. 10/III, 15. 5. 1995, s. 10
- Frajdl, Jiří: Josef Šusta (1874–1945), Haló noviny, 27. 11. 1995, s. V přílohy
- Gregorovič, Miroslav.: „Jak se rodí kolaborant“ aneb Život a doba historika Šusty, Mladý svět, 47/1997, s. 50 – 53
- Iggers, Georg G.: Dějepisectví ve 20. století, Praha 2002
- Hanzal, Josef: Tragédie historika Josefa Šusty, Literární noviny, 23/1995, s. 3
- Hanzal, Josef: Odkaz historika, Lidové noviny, 28. 5. 1992, s.4 (Národní 9)
- Havelka, Miloš (ed): Spor o smysl českých dějin, Praha 1997
- Jiroušek, Bohumil: Starosti Josefa Klika s Josefem Pekařem v době protektorátu. In: Věda v českých zemích za druhé světové války, Praha 1998, s. 279 – 286
- Kostlán, Antonín: Druhý sjezd československých historiků (5. – 11. října 1947) a jeho místo ve vývoji českého dějepisectví v letech 1935–1948), Praha 1993
- Kučera, Karel: Historie a historici, Praha 1992
- Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1997
- Křesťan, J.: Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění, Praha a Litomyšl 2012
- Kvaček, Robert – Tomášek, Dušan: Obžalována je vláda, Themis Praha 1999
- Lach, Jiří: Josef Šusta, Jaroslav Werstadt a Historický klub, Zpravodaj Historického klubu, roč. 16, 2005, č. 2, s. 37 – 48
- Lach, Jiří: Josef Šusta a Dějiny lidstva. AUPO Historica 28, 1998, Olomouc 1999, s. 93 – 103
- Lach, Jiří: Josef Šusta a Dějiny lidstva, Olomouc 2001
- Lach, Jiří: Josef Šusta a Karel Stloukal. Učitel a žák – vzor a pokračovatel? AUPO Historica 29, 2000, s. 125 – 142

- Lach, Jiří: K hrobu Josefa Šusty. In: Věda v Československu v letech 1953–1963. Sborník z konference (Praha, 23. – 24. listopadu 1999). Praha 2000, s. 383 – 393
- Lach, Jiří: Šustovy italské pobyty a jejich odraz v románu Cizina. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno, Sdružení knihoven České republiky a SVK v Olomouci 2000, s. 47 – 56
- Lach, Jiří: Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny. Olomouc 2008.
- Lach, Jiří: Příspěvek k pomalému odkrývání Šustova díla, Dějiny a současnost, roč. 22, 2000, č. 4, s. 52 – 53, 59
- Marek, Jaroslav: O historismu a dějepisectví, Praha 1992
- Marek, Jaroslav: O smyslu dějin a dějepisectví, Historické listy, 1/1991, s. 1 – 3
- Marek, Jaroslav.: Josef Šusta, Dějiny a současnost, roč. 10, 1968, č. 10, s. 28 – 31
- Marek, Jaroslav: České dějepisectví devadesátých let 19. století (Na okraj Šustových vzpomínek), Sborník Matice moravské, 83, 1964, s. 234 – 241
- Martinovský, Martin: Česká akademie věd a umění v době nacistické okupace českých zemí 1939–1945, In: Věda v českých zemích za druhé světové války, Praha 1998, s. 39 – 52
- Med, Jaroslav: Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939), Praha 2010
- Nálevka, Vladimír: Československá společnost historická v letech nacistické okupace, In: České země a Československo v Evropě 19. a 20. století (Sborník k 65. narozeninám prof. Roberta Kvačka), Praha 1997, s. 447 – 459
- Nejedlý, Zdeněk: Dějiny národa českého I, Praha 1949
- Novák, Arne – Novák, Jan V.: Přehledné dějiny literatury české, Olomouc 1936–1939
- Pánek, Jaroslav: Josef Šusta a třeboňský genius loci (Projev při odhalení Šustovy pamětní desky v Třeboni), Zpravodaj Historického klubu, roč. 7, 1996, č. 2, s. 25 – 27
- Pasák, Tomáš: Pod ochranou říše, Práh 1998
- Pasák, Tomáš: 17. listopad 1939 a Univerzita Karlova, Praha 1997
- Patočka, Jan: Kacířské eseje o filosofii dějin, Praha 1990
- Rameš, Václav: Josef Šusta, Třeboňský svět, č. 12/IV, 15. 6. 1996, s. 2 – 3
- Rataj, Jan: O autoritativní národní stát, Praha 1997
- Rubín, Jiří – Tomeš, Josef: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem ČSR, Praha 2008
- Spěváček, Jiří: Karel IV. Život a dílo (1316–1378), Praha 1980
- Šámal, Petr: Josefa Šusty léta protektorátní, Dějiny a současnost, roč. 20, 1998, č. 4, s. 36 – 40
- Šámal, Petr: Josefa Šusty léta protektorátní, in: Věda v českých zemích za druhé světové války, Praha 1998, s. 69 – 80

Šolle, Zdeněk: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, Praha 1993, 1994

Štaif, Jiří: Historici, dějiny a společnost (historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu (1790–1900) I – II, Praha 1997

Tesařík, Bohumil: K výročí tragické smrti profesora Šusty, Denní Telegraf, 3. 6. 1995, s. V (Telegraf na neděli)

Tesařík, Bohumil: Padesát let od tragické smrti prof. Josefa Šusty, TREND politiky, vědy, kultury, společnosti, č. 5 – 6, 1995, s. 32

Tomeš, Josef: Historie v čase zkoušky, Praha 1992

Vojtěch, Tomáš: Česká historiografie a pozitivismus. Světonázorové a metodologické aspekty, Praha 1984

Vyčichlová, Veronika: Revize pozitivistického dějepisectví a percepce školy Annales v české historiografii 20. a 30. let 20. století, dostupné na http://www.cefres.cz/pdf/c29/vycichlova_2003_skola_annaes_ceska_historiografie.pdf